

Konur Alp Koz

Ankara Hacı Bayram Veli University, kalpkoz@gmail.com, Ankara-Turkey

DOI	http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2020.15.1.4C0231
ORCID ID	0000-0001-6969-8660
CORRESPONDING AUTHOR	Konur Alp KOZ

TÜRK BASININDA LİDERLERİN KARİKATÜRİZE EDİLİŞİ: 1987 GENEL SEÇİMLERİ ÖRNEĞİ

ÖZ

Karikatürler, belirli anlamların taşıyıcıları konumundadır ve anlam üretimine aracılık ederler. Çoğu zaman söylenemeyen "şeylerin" açıkça ifadesi anlamına gelen karikatürler, gerçeklikleri göstergeler aracılığıyla inşa ederken, liderlere ilişkin yeni okumalar sunmakta ve bazı mesajlara da aracılık etmektedir. Bu bağlamda göstergebilim, hem bir "inceleme" hem de bir anlam "oluşturma" yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Söylenmek isteneni belirli bir anlam bütünlüğü içerisinde göstergelerden oluşan bir ilişki ağı içerisinde okuyucuya sunan karikatürler, karikatüristin oluşturduğu kurmaca dünyada bazı mesajlara da aracılık ederler. Çalışma kapsamında 1987 Genel Seçimleri öncesi Hürriyet, Cumhuriyet ve Tercüman gazetelerinde yer alan politik karikatürler incelenmiş; karikatürlerin, politik sistem içerisindeki siyasal aktörleri, yaratıcı ve sembolik göstergelerle, yeniden inşası ve liderlere ilişkin sunduğu gerçeklik araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göstergebilim, Dil Bilim, Karikatürler, Siyasal Karikatürler, Lider Parametreleri

CARICATURIZATION OF THE LEADERS IN THE TURKISH PRESS: EXAMPLE OF THE GENERAL ELECTIONS OF 1987

ABSTRACT

Cartoons act as carriers of certain meanings and mediate the production of a meaning. Most of time, cartoons stand for declaration of "things" that cannot be said, building up the realities by means of sings, presenting new readings about the leaders and mediating for certain messages. Semiology, in this context, stand before us as both an "examination" and a method to "create" a meaning. Cartoons present what is meant to be said to the reader, in a web of relations knitted with signs within a certain wholeness of meaning, and they mediate certain messages in the fictional world created by the caricaturist. Within the study context, political cartoons, published in newspapers like Hürriyet, Cumhuriyet and Tercüman before 1987 Public Elections, were examined; the reality, presented by these cartoons using creative and symbolic bigns about political actors in the systemk, reconstruction and leaders, was investigated.

Keywords: Semiology, Linguistics, Cartoon, Political Leader, Leader Parameters

How to Cite:

Koz, K.A., (2020). Türk Basınında Liderlerin Karikatürize Edilişi: 1987 Genel Seçimleri Örneği, **Humanities Sciences (NWSAHS)**, 15(1):1-22, DOI: 10.12739/NWSA.2020.15.1.4C0231.

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Göstergebilim adı altında yapılan ve yapılmakta olan değişik çalışmalar gözden geçirildiğinde, çok farklı göstergebilim tanımlamalarıyla karşılaşılmaktadır. Bunlardan birisi de "anlambilimdir". Göstergebilim, "anlambilimi" salt sözcüklerin anlamını inceleyen bir bilim olarak tasarlamaz. Göstergebilim, tüm gösterge dizgelerindeki anlamsal katmanları yapılaştırmayı amaçlarken, bireyin dışsal dünyayla ilgili her şeyi çözümleyebilecek genel bir kuram oluşturur. Dilsel ve dil dışı her şeyin yer aldığı bu dünyada göstergebilim, üst bir nokta olarak görülür ve tüm çözümlenmelerin bu sayede yapılabileceği savunulur [5]. Çağdaş göstergebilimin iki öncüsünden biri olarak kabul edilen Ferdinand de Saussure, göstergebilimin temelini oluşturan göstergeyi, "bir kavramla bir işitimi imgesini birleştiren öge" olarak tanımlarken, işitimi imgesini ise, göstergenin ses yapısı olarak tarif eder. Saussure'e göre tüm bu tanımlar, dil üzerinde yapılmaktadır. Çünkü dil, tanımına uygun olarak göstergeler arasında bağlantılar oluşturarak, göstergeler dizgesi içerisinde yapısal bir bütünlük ortaya koyar [8]. Göstergebilimin kendi temellerini oluşturarak, bağımsız bir bilim dalına dönüşmesini sağlayan asıl isim ise Ch. S. Peirce'dir (1839-1914). Peirce dilsel ve dil dışı göstergelerle ilgili bir kuram tasarlamış ve bunu "semiotic" olarak adlandırmıştır. Peirce'e göre "göstergelerin biçimsel öğretisi" olan göstergebilim, mantığın bir başka adıdır [16]. Saussure ve Peirce, dilbilim ve felsefe gibi farklı akademik geleneklerden gelmelerine rağmen göstergebilimi anlamada, göstergenin merkezliği konusunda ortak bir fikre sahiptirler. Saussure bunu, gösterenin gösterilenle ilişkisi bazında; Peirce ise göstergenin nesneyle ilişkisi bazında yapmıştır [7]. Saussure çelişki gibi gözükken karmaşıklığı bir örnekle açıklarken gösteren ve gösterileni (bir kağıdın ön yüzüyle arka yüzü gibi) birbirine bağdaştırmakta, işitimi imgesiyle de dili bir bütün olarak tanımlamaktadır [19].

Bu anlamda göstergebilimi ele alırken, yapısalcılığın temel kavramlarını ele almak gerekmektedir [2]. Göstergebilim çalışmalarının da temeli yapısalcılığa dayanır. Bu görüş çerçevesinde yapısalcılık, iki temel nokta üzerine inşa edilmektedir: Uygun yapı ayrımları ve yapısal iç bütünlük. Ele alınan konu açısından pozitivist olan yapısalcılık ve göstergebilim çalışmalarının, sınırlar konusunda içeriksel değerlendirme yapan "söylem analizi" ve "hermenötikle" desteklenmesi gerekir. Analizleri, nitelik ve nicelik analizleri olarak ayırabiliriz. Nicelik analizleri "anlık" durumu ölçerken, nitelik analizleri "süreç" açıklayıcı özelliğe sahiptir [20]. Çalışmanın metodoloji bölümüne kaynaklık eden Greimas'ın göstergebilim kuramı ise çözümlenme işlemleri açısından birbirini bütünleyen bilimsel etkinliklerden yararlanır. Bu açıdan değerlendirildiğinde göstergebilim, diğer çözümlenme tekniklerinden farklı olarak herhangi bir çözümlenme sırasında, bir başka bilim dalına özgü kavramları örnekleyerek değil, onları genel kuramı içerisinde işlerlik kazandırma biçimiyle farklılık kazanır [15]

Greimas, "dilsel ve dil dışı" göstergeleri, anlatım ve içerik düzlemine belirleyebilmek, anlamın kavranma biçimini ve nasıl üretildiği ortaya koyabilmek için üç aşamalı bir model geliştirir. Bu özerk üç aşama, doğal dünyadan ve doğal dilden ayrı ideal bir kurgudur. Bu özerk alan; betimsel düzey, anlatısal ve izlenimsel düzeyden oluşur [9]. Anlam inşasının yapı taşlarını oluşturan kodlar, bir kültür ya da alt kültürün üyelerinin paylaştığı anlam sistemleri olarak kabul edilmektedir. Kodlar, hem göstergelerden (kendileri dışında bir şeyi niteleyen fiziksel sinyaller), hem de bu göstergelerin nasıl kullanılacağına ilişkin uzlaşımardan meydana gelir [7]. Bu uzlaşım, kodlar aracılığıyla oluşturulan bildirinin anlaşılmasını sağlar. Doğru çözümlenme için

anahtar konumunda olan kodlar, uzlaşımsaldır ve anlamı doğal bir ilişkiden kaynaklanmaz [10]. Göstergebilimin temel inceleme alanı olan göstergeler bütünü, kendi içerisinde farklı bölümlere ayrılırken, taşıdığı anlam "o" veya "bu" biçimde tartışma noktası haline gelmiştir. Farklılık yönü ise göstergebilimin öncelikle yorumlama gücünün çözümleyen zihinsel sürecindeki işleme tarzı ve içerisinde bulunduğu kültürel yapıdır. Kültürel yapıyla inşa edilen göstergeler zihinsel süreçte anlam bulabilmesi için aynı kodları taşıması gerekir. Bir diğer ifadeyle, Almanya'da Alman bir karikatüristin kaleme aldığı bir karikatür, bir Türk çözümleyici için farklı anlamlar taşırken, Alman bir çözümleyici için çok farklı anlam taşıyabilir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken en önemli unsur, göstergelerin bağımsız göstergeler olarak kabul edilmemesidir [7].

İnsan zihnindeki bu öğrenme ve yeniden yapılanma süreci her yaşta sürüp gider. Kavramların bilimdeki ve insan bilgilerindeki yerini anlamak, kavram öğrenme/öğretme yollarını bilmek, öğretmene çok değerli bilgi ve beceriler kazandırır. Bu yapıda göstergebilim, anlamsal ayrılıkların yaratılmasını ya da kavranılmasını amaçlar. Varsayımsal "tündengelimli" yöntem benimsenerek, bir anlam kuramı biçiminde karşımıza çıkan göstergebilim, Chomsky tarafından da üretici-dönüşsel dilbilime aktarılmıştır. Bu yöntem, göstergebilim kuramının düzenlenişinde de etkili olmuş ve tutarlı bir kavramlar dizgesinin oluşturulmasını sağlamıştır [15]. Göstergebilim kuramı, bir anlamlı bütün, yazınsal ya da bilimsel söylem, bir görüntü, mimarlık yapısı, tiyatro gösterisi, müzik yapıtı yani göstergelerin kullanıldığı tüm alanlarda hangi anlamsal katmanlardan oluştuğunu göstermeyi ve bunu bir üst dil aracılığıyla dizgeleştirerek sunmayı amaçlar. Açıkçası, anlamları değil, anlamın eklemeli biçimini araştırır, anlam üretiminin süreçlerini ortaya çıkarmayı amaçlar, bu nedenle de içeriğin biçimine yönelik içkin ve yapısal bir anlama kuramı oluşturur. Buradaki üst dil kavramı ise doğal dillerin yapısından bağımsız olarak oluşturulan, 'yapıya', 'bilimsel' bir dile işaret eder [16].

Görüntüsel gösterge niteliğindeki karikatürler, gazete sayfalarında çeşitli amaçlarla kullanılan görsel malzemelerdir. Bir resimleme olarak başlayan karikatür, önceleri gücünü sözden almıştır. Daha sonra ise, çizgi ile anlatıma doğru bir gelişim göstermiş ve bugünkü anlamda bir "iletişim dili" haline gelmiştir [21]. Buraya kadar yapılan tartışmalar ışığında; yürütülen çalışmada politik karikatürlerde yer alan dilsel ve dil dışı göstergelerin, siyasi parti liderlerine ilişkin çeşitli anlam yaratımlarına aracılık ettikleri varsayılmaktadır. Karikatürlerde, politik sistem içerisindeki siyasal aktörleri, yaratıcı ve sembolik göstergelerle, yeniden inşa ettiği düşünülen karikatürist, çoğunlukla söylenemeyeni politik çizgiyle ifade etmekte ve hiciv yoluyla liderlere ilişkin gerçekliği, çizgileriyle sabote ederken okuyucuya politik bir mesaj iletmektedir.

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Çalışma, 29 Kasım 1987 seçim sürecini kapsamaktadır. Bu bağlamda, 1-29 Kasım tarihlerini içeren zaman diliminde; Hürriyet, Cumhuriyet ve Tercüman gazetelerinde siyasi parti liderlerini konu edinen politik karikatürler ele alınmıştır. Bu amaçla yapılan taramada gazetenin tamamı incelenmiştir. Çalışma, karikatür, politik karikatür kavramlarına ve lider imajları ile 1987 seçimlerine ışık tutması açısından önem arz etmektedir.

3. ÇALIŞMANIN KONUSU (RESEARCH SUBJECT)

Göstergebilimin en önemli alanı hiç şüphesiz anlamlandırma bölümüdür. Özellikle çözümlemelerde kullanılan bu alan, göstergebilimin

hangi metotlar üzerine kurulu olduğu ve ne biçimde kullanıldığına ilişkin önemli ipuçları taşır. Çözümlemenin en önemli unsurları ise, göstergelere dayalı olan kavramlardır. Kavramlar, zihnin bilgi dağarcığının yapı taşlarını, kavramlar arası ilişkiler de bilimsel ilkeleri oluşturur. Bireyler ilk olarak düşüncenin taşıyıcıları olan kavramları ve onlara verilen adlar olan sözcükleri öğrenir, kavramları sınıflar ve aralarındaki ilişkileri bulurlar. Böylece bilgilerine anlam kazandırır, yeniden düzenler, hatta yeni kavramlar ve bilgiler üretirler. Bu temel varsayımlardan hareketle, çalışmanın amaç, kapsam ve örneklem gibi özellikleri dikkate alınarak, Greimas'ın çözümleme modeli ile Saussure ve Peirce'nin göstergebilimle ilgili anlam inşasına yönelik metodları ortak bir çözümleme tablosunda ele alınmış ve okumalar bu modele dayalı olarak yapılmıştır.

Çalışma ikisi teorik diğeri uygulama olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, kavram ve kapsam açısından temel tartışmalar ve yaklaşımlar ortaya konulmakta; göstergebilim, göstergebilimde anlam inşa araçları ve bir temsil alanı olarak politik karikatür konuları üzerinde durulmaktadır. İkinci bölümde, lider kavramı tarihsel bir boyutta ele alınarak, liderliğin önemi, rol ve işlevleri açıklanarak liderliği ortaya çıkaran faktörler üzerinde durulmuştur. Son olarak ortaya konulan siyasal liderlik parametreleriyle de üçüncü bölümde oluşturulan çözümleme modeli için temel oluşturulmuştur. Üçüncü ve son bölümde, çalışma için metodoloji oluşturulurken; karikatür okumaları; betimsel, anlatısal ve izleksel olmak üzere üç düzeyde gerçekleştirilmiştir. Okumalarda ikinci bölümde ortaya konulan lider parametreleri esas alınmış ve liderlere ilişkin anlamların nasıl inşa edildiği ayrıntılarıyla ele alınarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

3.1. Göstergebilim ve Dil (Semiotics and Language)

Göstergebilim, Fransızca "linguistique" sözcüğü örnek alınarak üretilmiştir. Göstergelerin biçimlerinin, zihinsel inşa üzerindeki etkilerini inceleyen bilim olarak da tanımlanan göstergebilim, bu anlamda "göstergeleri inceleyen bilim dalı" ya da "göstergelerin bilimsel incelemesi olarak" tanımlanmaktadır [16]. Halen birçok Batı dillerinde kullanılan ve Türkçe'de göstergebilim olarak karşılaştığımız "semiyotik" sözcüğü, Yunanca'daki "semeiotike" teriminden; "semiyoloji" sözcüğü ise Yunanca "semeion" (gösterge) ve "logia" sözcüklerinin birleşiminden doğmuştur. Semiyoloji, iletişim amacıyla kullanılan her türlü gösterge dizgesinin yapısını, işleyişini inceleyen bilim, 'im' bilimi olarak tarif edilirken, 'im' ise işaret, alamet olarak tanımlanmaktadır [21].

Göstergeler öğretisi, Stoacılarla birlikte özellikle mantık ve dil alanındaki tartışmalarda ortaya çıkmıştır. Tüm insanların ortak bir dünya mantığının "logos"un bir parçası olduğunu savunan Stoacılar, gösteren (semainon) ile gösterilen (semainomenon) arasındaki karşıtlıktan söz etmişlerdir. Yunanlı hekim Galenos ise, hastalık belirtilerinin incelenmesi anlamında "semaiotike" terimine başvurmuştur [16]. Araştırmacılar, "filolojiden" ayırmak için ilk kez 19. yüzyılda dilbilimi kavramını kullanmaya başlamışlardır. Filoloji, her şeyden önce dilin yazılı metinlere yansıyan tarihsel gelişimiyle ilgilenir. Asıl çalışma alanı ise, kültür ve edebiyattır. Dilbilim de yazılı metinlerle ve dilin zaman içindeki değişimiyle ilgilenmekle birlikte, konuşulan dillere öncelik tanır ve dilin belli bir tarihteki yapısını çözümler [5]. Dilbilim bu noktada sadece konuşulan dillerle sınırlanmamalıdır. Dilbilim, dillerin eski hallerini ortaya koyar. Eskiye gidiş, eski dillerin tanınmasını sağlar. Unutulmuş ama ardında yazılı belgeler bırakmış diller de dilbilimin konuları arasındadır [5].

Bu çalışmaların temelini oluşturan XVII. yüzyıl, dil ile ilgili

çalışmaların yoğun olduğu bir dönem olarak nitelense de bu döneme kaynaklık eden birçok çalışma, Ortaçağ'da skolastik felsefeciler döneminde yapılmıştır. "Modi esendi" (varolma kipleri), "modi cognoscendi" (bilme kipleri), "modi significandi" (anlamlama kipleri) üzerinde yapılan çalışmalar, "grammatica speculativa" ile (kurgusal dilbilgisi, evrensel dilbilgisi), tüm Ortaçağ boyunca önemli bir araştırma eksenini olarak kendini göstermiştir. "Moduşçular" olarak adlandırılan dilbilimciler bu dönemde dilin, günlük yaşama tanıklık ettiğini ve bir ayna gibi yansıttığını ortaya koyarlar [16].

Göstergeler öğretisi anlamındaki semiyotik terimi, J. Locke ve J.H. Lambert'in etkisiyle XIX. yy'ın başlarında yeniden kullanıma girmiştir. Polonyalı Joseph Marie Hoene Wronski (1778-1848); ancak ölümünden sonra yayımlanan "Philosophie Du Langage" (Dil Felsefesi) (1879) adlı yapıtında, göstergeleri öz niteliklerine göre ayırdıktan sonra "semeiotike"nin konusunun göstergelerin yetkinliği olduğunu belirtir. Öte yandan, Bernhard Bolzano (1781-1848) 4 ciltlik "Wissenschaftslehre" (Bilim Öğretisi) (1837) adlı yapıtının; özellikle son iki cildinde göstergebilime (Semiyotik) geniş yer ayırır ve bu bilim dalını "göstergeler öğretisi" (Zeichenlehre) olarak tanımlar. Edmund Husserl'in (1859-1938) 1890'da yazdığı ama 1970'te yayınlanan "Zur-Logik der Zeichen (Semiyotik) (Göstergelerin Mantığı Üstüne [Göstergebilim]) başlıklı incelemesi ile Logische Untersuchungen'i (Mantıksal İncelemeler[1900-1901]) göstergebilimle ilgili genel gözlemler içerir [16].

Göstergebilim adı altında yapılan ve yapılmakta olan değişik çalışmalar gözden geçirildiğinde, bir değil bir kaç göstergebilimin karşısında olduğumuz görülmektedir [26]. Bu ayrılıklar, göstergebilime çok farklı tanımlamalar yüklemektedir. Bunlardan birisi de "anlambilimdir". Bu tanımlamada altı çizilen en önemli husus, anlambiliminin salt sözcüklerin anlamını inceleyen bir bilim olarak düşünülmemesi gereğidir. Bu tanımlamanın en önemli noktası ise göstergebilimin, tüm gösterge dizgelerindeki anlamsal katmanları yapılaştırmayı amaçlayan bir kavram olmasıdır. Bu yapısal düşüncede göstergebilim, bireyin dışsal dünyayla ilgili her şeyi çözümleyebilecek bir genel anlambilimdir. Dilsel ve dil dışı her şeyin yer aldığı bu dünyada göstergebilim, üst bir nokta olarak görülür ve tüm çözümlerinin bu sayede yapılabileceği savunulur. Bu dışsal boyut düşünüldüğünde, göstergebilim kendisini oluşturan "gösterge" ve "bilim" sözcüklerinin toplamından farklı bir boyut içerir. Bu ayrıma dayanarak yapılan yorumlamalarda, göstergelerin bilimsel olarak incelenmesi söz konusu olmadığı belirtilirken, göstergebilim doğrudan göstergeyle değil de daha çok anlama, anlamlamayla, anlamın üretilmesiyle ilgilenen bir etkinlik olarak düşünülmemektedir [17].

Dil, Fransızca "langue" ve "langage" kelimelerinin karşılığıdır. Langue, Türkçe "dil" gibi, hem "uzvun", hem de belirli bir toplumun "konuştuğu sistemin" adıdır [3].

Bu yapıda göstergebilim, anlamsal ayrılıkların yaratılmasını ya da kavranılmasını amaçlar. Varsayımsal "tumdengelimli" yöntem benimsenerek, bir anlam kuramı biçiminde karşımıza çıkan göstergebilim, Chomsky tarafından da üretici-dönüşsel dilbilime aktarılmıştır. Bu yöntem, göstergebilim kuramının düzenlenişinde de etkili olmuş ve tutarlı bir kavramlar dizgesinin oluşturulmasını sağlamıştır. Göstergebilim, bu kavramsal dizge yardımıyla anlamlı bütünlerin sınıflandırılmasını amaçlarken, daha genel kavram ve yöntemler geliştirebilmek için, yine "tumdengelimli" genel kuramın içine yerleştirdiği "tümevarımlı" özel işlemlere de başvurabilir. Ne var ki, her göstergebilimsel yaklaşımı aynı amaç doğrultusunda birleştirmek imkansızdır. Bu anlamda Locke, Peirce ve Morris çizgisindeki "T.A. Sebeok" tarafından sürdürülen

çalışmalar ile Saussure, Buyssens ve A. Martinet doğrultusunda "G. Mounin, L. Prieto, J. Martinet" tarafından sürdürülen işlevsel dilbilim ağırlıklı çalışmalar, göstergebilimin kuramsal açıdan kesin çizgilerle birbirinden ayrıldığını gösterir [15].

Göstergebilimsel yaklaşımlar arasında görülen bu ve benzeri ayrılıklar nedeniyle, göstergebilimin doğrudan doğruya bir üst dil olarak düzenlenmesi için kavramsal tutarlılığa son derece önem verilir. A.J. Greimas'ın öncülüğünde araştırmalarla geliştirilen kuram, çözümleme işlemleri açısından birbirini bütünleyen bilimsel etkinliklerden yararlanır. Bu noktadaki farklılık ise, göstergebilimin herhangi bir çözümleme sırasında, bir başka bilim dalına özgü kavramları örnekleyerek değil, onları genel kuramı içerisinde işlerlik kazandırma biçimiyle olmaktadır [15].

Göstergebilim, doğal dili de içine alan çok sayıda iletişim biçimlerinin genel bir bilimi olarak tasarlanmıştır. Pierre Guiraud, doğal dili, dilbiliminin bir konusu olarak vurguladıktan sonra, genel bir yaklaşımla, göstergebilimi, dilsel olmayan iletişim biçimlerinin bilimi olarak ele almaktadır. Ancak Greimas'cular, "semiotique" adı altında öncelikle söylem sorununa ağırlık verdikleri için, doğal dilden kopmuş değildirler. Üstelik bu göstergebilim, dil dışı nesnelere inceleyen göstergebilimin yöntemsel dayanağı durumundadır.

Göstergebilimin en önemli özelliği, kendi kuramını oluşturma sürecinde görülmektedir. Bu inceleme yöntemi, nesnesini kendisi için ve kendisi içinde ele almayı amaçlar. Yani incelenecek nesne, kendi kendine yeterli bir anlam dizgesidir. Saussure'ün dilbiliminde yaptığına benzer bir yolla, incelenecek nesne, "eşsüremlilik" düzleminde ele alınır. Eşzaman anlamındaki bu sürecin anlamsal bakımdan tam olarak betimlenebilmesi için, göstergebilim onu kavram, anlam evreni, eylem ve deneyler kesiti olarak çözümlemeye yönelir [24].

Saussure, aynı konuya ilişkin ayrı türden iki olgunun karşılıklı durumunu daha iyi belirtmek için "eşsüremlilik" ve "artsüremlilik" terimlerini kullanır. Dilbilimin "duram" yönünü ilgilendiren her şey "eşsüremlilik", evrimlere ilişkin her şey ise "artsüremlilik"dir. Bu anlamda dil olguları incelenirken önemli şey "o" anın varlığıdır [19].

Greimas'ın göstergebilim için ortaya koyduğu çalışmalar da yine bu süreç içerisinde gelişmiştir. Greimas'a göre, dil aynı zamanda kendi içinde gelişen ikincil göstergeler sistemi ile birlikte ilerler [12]. Yapısal Anlambilim (Semantique Structurale) adlı kitabı, göstergebilimin ilk kitaplarından sayılsa da başlığının "anlambilimi" olması, konunun göstergebilim tartışmalarında ilk sırada anılmasına neden olmaktadır. Bu nedenle Greimas gibi birçok araştırmacı, daha çok "anlam" ele almakta ve dilin bütün düzeylerinde, yapısal bağlantıları ortaya koyma amacı gütmektedir [9]. Bu düzeyde yürütülen tüm çalışmalarda dilbilimin "bilimsel döneminin", Saussure ile başladığı kabul edilir. Bu çalışmalar yapısal bir düzlemde, üç temel aşamaya sahiptir ve bu ana arterler dilbilimin evreleri olarak kabul edilir. Saussure ve Amerikalı dilbilimci E. Sapir'in öncülüğünü yaptığı, dilin "eşzamanlı" olarak incelenmesi gerektiğini iddia eden, "yüzey yapıyla" ilgilenen bölüm, birinci bölüm olarak ayrılır. Bu bölümün temeli, belirgin dilsel yapıtların tamamlanması üzerine yoğunlaşmıştır. Sözü edilen birinci bölümün temsilcileri çalışmalarını, bir gerçekten üretilmiş sözlü ya da yazılı sözcükler bütününden hareketle yaparlar. Bu evre klasik yapısalcilık, işlevsel dilbilim ya da dağılımsal dilbilim gibi adlarla anılır. Yüzey yapı (structure de surface) ya da derin yapı (structure profonde) kurallarına ilişkin varsayımların oluşturulmasıyla birlikte dilbilim kuramlarının ikinci evresi başlar. L. Hjelmslev'in çalışmaları bu evredeki ilk adımlar olarak kabul edilse de derin yapıların incelemesi en açık ifadesini, Noam Chomsky'nin "üretici- dönüşümsel dilbilgisi"

çalışmalarında bulunmaktadır [11].

Noam Chomsky'nin, dilbilimde önemli bir kilometre taşı olarak nitelendirilen 1957 yılında yayımladığı Syntactic Structures (Sözdizimsel Yapılar) ve daha sonraları 1965 yılında yayımladığı Aspects of the Theory of Syntax (Sözdizimi Kuramının Görünüşleri) adlı yapıtıyla ortaya atılan ve daha sonraları 1970'lerde geliştirilen Standart Kuram, dilbilim çalışmalarına farklı bakış açıları kazandırmıştır. Chomsky 1980'lerden sonra, kuramında bazı değişiklikler yapmış, kuramına "ilkeler" (principles) ve "değiştirgenler" (parameters) kavramlarını da ekleyerek, "Yönetme ve Bağlama Kuramını" (YB) oluşturmuştur. Daha önceleri zihinde doğuştan var olduğunu ileri sürdüğü "dil edinim aracı" YB kuramından sonra Evrensel Dilbilgisi olarak ele alınmıştır [1].

20. yüzyıl dilbilimcileri, Saussure devriminin etkisiyle güçlü ve etkin kuramlar, kapsamlı ve tanımlayıcı uygulamalar ortaya koyarlar. Dilbilim böylece çeşitli bilimlerin kesişme noktası olarak insan bilimleri arasındaki yerini alır. Saussure sonrası dilbilimin genel çizgisini, Saussure'ün Genel Dilbilim Dersleri'nde ortaya koyduğu "dil/söz", "artzaman/eşzaman", "gösteren/gösterilen", "dilsel kendilik/sistem", "dizimsel/dizisel" gibi iç karşıtlıklar üzerinden bir "uzlaş" kurmaya yönelik çalışmalar oluşturur [18].

20. yüzyıl dilbilim akımlarının dil konusunda ortak noktasını, dilin yapısal özelliği üzerinde durmaları belirler. Sistem ya da yapının öğeye, bir başka ifadeyle bütünün parçaya üstünlüğü, 20. yüzyıl dilbilim akımlarının ortak çıkış noktalarıdır. Akımlardan hiçbiri, sadece fiziksel özelliklere başvurarak öğeleri tek başına tanımlamayı denemezler; tüm dilbilim okulları dili bir yapı, bir sistem olarak kabul ederler. Buradan hareketle bir dilin tümcelerinin değerinin tek tek öğelerle değil, bu öğelerin karşılıklı ilişkileri içinde ortaya çıktığını vurgularlar [22].

Saussure Genel Dilbilim Dersleri adlı eserinde konuyu şu şekilde özetler: *"Bir öğeyi yalnız belli bir sesle belli bir kavramın birleşimi gibi ele almanın büyük bir yanılsama olduğunu da bize gösterir. Öğeyi bu yoldan tanımlamak, onu bir parçası olduğu dizgeden ayırmak demektir. İşe öğelerle başlayıp bunları toplayarak dizgeyi yaratabileceğimizi sanmak olur bu. Oysa tersine, dayanışık bütünden kalkarak bu bütünün kapsadığı öğeleri çözümüyle elde etmek gerekir [19]."*

Anlatı, zamansal ve nedensel olarak anlamlı bir biçimde bağlantılı bir dizi olayın göstergesel temsili olarak kabul edilir. Geniş anlamıyla, filmler, sahne oyunları, resimli öyküler, romanlar, haber filmleri, günceler, tarih kayıtları birer anlatıdır. Anlatılar, yazılı ya da sözlü dil, görsel imgeler, el kol hareketleri, sahnede canlandırma gibi göstergesel araçların çeşitli biçimleriyle kullanılmasıyla oluşturulabilir [22].

Yapısalcı araştırmacılar, anlatı çözümlemesinde dilbilimin temel kurallarından hareket ederler. Dil-söz, bağıntılar-karşıtlıklar ve gösteren-gösterilen gibi kavramlardan yararlanarak bir anlatı grameri oluşturmayı hedeflerler. Yapısalcı araştırmacıların incelemeleri, birbirlerinden farklı yaklaşımları ortaya koyarken, tek bir anlatı çözümlemesinden söz etmeyi imkansız kılar. Bununla birlikte bütün yapısalcı uygulamalarda, çözümlenen metin okuma birimlerine ayrılır. Okuma birimlerine ayırma, belirli bir anlam dağılımını göstermek için kesitleme adı verilen bir işlem üzerine kuruludur. Anlam dağılımının saptanmasında, kişilerin, olay örgüsünün ve izleklerin oluşturduğu görevsel birimler, uzam-zaman düzleminde göz önünde bulundurulur. Söz konusu görevsel birimler arası ilişkiler, yapıtın bütünsel anlamını ortaya koyar. Bu ilişkilerin saptanması için ise, eşzamanlı okuma yöntemine başvurulur [22].

3.2. Yapısalcı Dilbilim Çalışmaları ve Göstergebilim (Structuralist Linguistics and Semiotics)

Ferdinand de Saussure'ün Genel Dilbilim Dersleri'nde dile getirdiği düşünceler, yalnızca çağdaş dilbilim kuramını değil, "göstergebilim" ve "yapısalcılık" akımlarını da derinden etkilemiştir. Başta dilbilimde filizlenip daha sonra tüm insan bilimlerini etkisi altına alan yapısalcılığın kaynağında Saussure'ün kuramı yer alır. Saussure'ün yapısal dilbilim alanına katkıları yapısalcı kurama ve yapısalcı uygulamaya da ışık tutar, çağdaş dilbilim alanında getirdiği kavramlar "yapısal" çalışmaların yöntemsel çıkış noktalarını oluşturur. Bu anlamda göstergebilimi ele alırken, yapısalcılığın temel kavramlarını ele almak gerekmektedir. Yapısalcılık, bir öğrenme ve anlamlandırma teorisi. Bilginin doğasını ve insanın nasıl öğrenmeye başladığının açıklamasını yapar. Bireyler kendi kavrayış ve bilgilenmelerini karşılıklı etkileşim yoluyla oluşturmayı, bildikleri-inandıkları fikir, olay ve aktivitelerle ilişkili olarak sürdürürler [2]. 1920 yılında George Dumezil tarafından kavramlaştırılan yapısalcılık, günümüze kadar çeşitli alanlarda kendini geliştirerek gelmiştir. Yapısalcılığın bütün bir dünya kavrayışına bakıldığında, Marksizm, Psikanaliz ve Hegel'in izleri görülür. Yapısalcılar arasında tartışma konusu edilen en temel kavramlar "yapı" ve "yapısal" kavramlardır. Yapısalcıların dikkat çeken bir diğer özelliği de birçok yapısalcının farklı disiplinlerde çalışıp, farklı disiplinlerin birbirinden etkilenmesini sağlamasıdır. Yapısalcılar bu özellikleriyle disiplinlerarası bir düşünme alanı yaratmışlardır. Başlangıçta dilbilim, yapısalcılığın kaynağıydı. Yalnızca Saussure değil, Moskova ve Prag ekolleri de bu dilbilim yapılanmasını etkilemişlerdir. Eğer yapısalcılık günümüzde birçok konuda kullanılabiliyorsa, bu birbirinin benzeri formüllerle oluşturulmamış olmasındadır. Levi-Straus, yapısalcılığı kendi anlam dünyasında biraz daha geliştirmiş, Barthes ise yapısalcılığı, uzmanlaşmış ve çağcıl dilbilim yöntemlerinden kaynaklanan ekinel yapıların bir çözümleme yordamı olarak tanımlamıştır. Bu görüş, Strauss'ün önceki yazısı "L'Analyse Structurale En Linguistique Et En Antrpologie" ile de desteklenmektedir [23].

Saussure'ün Genel Dilbilim Dersleri'nde ortaya koyduğu kuramla bağdaştırılan yapısalcılık, dilsel olguların incelenmesi üzerine ortaya attığı olgulardan hareket eder. Jean Piaget ise yapısalcılığın temelde bir yöntem olduğunu ve bu terimin de ima ettiği gibi teknik, dürüst, zihinsel zorunluluklarla ilgili olması gerektiğini söyler [13].

- Yapısalcı uygulama bir öğretiden çok uygulama yöntemidir. Tahsin Yücel bu yöntemin yönelimini altı maddede özetler:
- Ele alınan nesnenin "kendi başına ve kendi kendisi için" incelenmesi;
- Nesnenin kendi öğeleri arasındaki bağıntılardan oluşan bir "dizge" olarak ele alınması;
- Söz konusu dizge içinde her zaman işlevi göz önünde bulundurma ve her olguyu, bağlı olduğu dizgeye dayandırma zorunluluğunun sonucu olarak, nesnenin artsüremlilik içinde değil, eşsüremlilik içinde ele alınması;
- Bunun sonucu olarak, köken, gelişim, etkileşim vb. gibi artsüremsel sorunlara ancak nesnenin elden geldiğince eksiksiz bir çözümlemesi yapıldıktan sonra ve bunların da eşsüremsel olgular gibi dizgesel olarak ele alınmalarını sağlayacak yöntemler geliştirildiği ölçüde yer verilmesi;
- Nesnenin "kendi başına ve kendi kendisi için" incelenmesinin sonucu olarak "doğa ötesel" değil, "özdekçi" bir yaklaşım biçiminde tanımlanması;

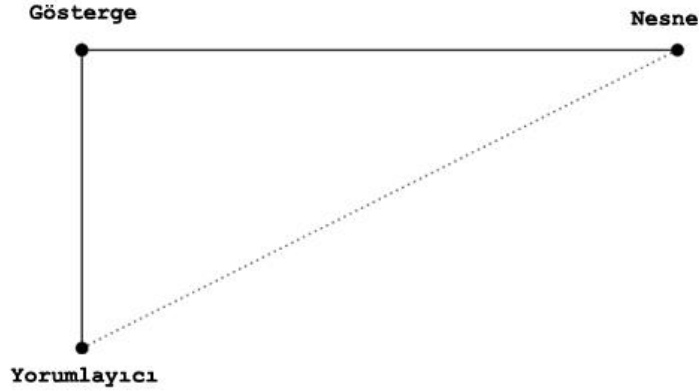

- Bu yaklaşımın felsefinin, siyasal ya da sanatsal bir öğreti değil, tutarlı bir çözümlene yöntemi oluşturmaya yönelmesi, dolayısıyla erimcilikle hiçbir ilgisinin bulunmaması [25].

Göstergebilim çalışmalarının da temeli yapısalcılığa dayanır. Bu görüş çerçevesinde yapısalcılık, iki temel nokta üzerine inşa edilmektedir: Uygun yapı ayrımları ve yapısal iç bütünlük. Ele alınan konu açısından pozitivist olan yapısalcılık ve göstergebilim çalışmalarının, sınırlar konusunda içeriksel değerlendirme yapan "söylem analizi" ve "hermenötikle" desteklenmesi gerekir. Analizleri, nitelik ve nicelik analizleri olarak ayırabiliriz. Nicelik analizleri "anlık" durumu ölçerken, nitelik analizleri "süreç" açıklayıcı özelliğe sahiptir [20]. Dilbilimciler ve yazın incelemecileri tarafından oluşturulan Prag Dilbilim Okulu, dilsel okumalar üzerine ortaya koyduğu çalışmalarla ön plana çıkarken; yapısalcılık, Claude-Levi Strauss'un çalışmalarıyla daha da etkinlik kazanmış ve batı ülkelerinin hemen hepsinde bu sayede tartışılmaya başlanmıştır [27].

3.3. Peirce'nin Anlam İnşa Modeli (Peirce's Meaning Building Model)

Göstergebilimin kendi temellerini oluşturarak, bağımsız bir bilim dalına dönüşmesini sağlayan asıl isim ise Ch. S. Peirce'dir (1839-1914).

Şekil 1. Peirce'in anlam öğeleri
(Figure 1. Peirce's meaning components)

Peirce dilsel ve dil dışı göstergelerle ilgili bir kuram tasarlamış ve bunu "semiotic" olarak adlandırmıştır. Ch. S. Peirce'e göre "göstergelerin biçimsel öğretisi" olan göstergebilim, mantığın bir başka adıdır. Peirce, her çeşit olguyu inceleyerek adlandıracak ve onu belirli kategorilerde sınıflandıracak bir dal olarak gördüğü göstergebilimi üç bölüme ayırır: 1. Salt dil bilgisi (katışksız); 2. Gerçek anlamıyla mantık, 3. Salt (katışksız) sözbilim (retorik) [16]. Peirce'in modelinde, ortaya koyduğu terimlerin, çift taraflı oklarla gösterilerek, her bir terimin sadece karşısındaki nesne-gösterge-yorumlayıcı ile ilişkili olarak anlamlandırılabilmesi belirtilmektedir. Bir gösterge kendinden başka bir şeye -nesneye- göndermede bulunur ve birisi tarafından anlaşılır; yani kullanıcının -yorumlayıcının- zihninde bir etkiye sahiptir. Yorumlayıcının, göstergenin kullanıcısı olmadığını anlamamız gerekir. Yorumlayıcı, Peirce'nin belirttiği gibi, "uygun anlamlandırıcı etki" dir, yani hem gösterge hem de kullanıcının nesne ile ilgili deneyimi tarafından üretilen zihinsel bir kuramdır. Bu noktada göstergebilim modelleri, kodlayıcı (encoder) ve kodaçıcı (decoder) arasında bir ayrım yapmaz. Yorumlayıcı, göstergenin kullanıcısını

niteleyen zihinsel bir kavramdır. Bu kullanıcı, bir konuşmacı ya da dinleyici, bir yazar ya da okur, bir ressam ya da izleyici olabilir. Kodaçma, kodlama kadar etkin ve yaratıcı bir eylemdir [7].

Göstergebilim, bireyin dış dünyayla olan ilişkisini, belirli göstergeler aracılığıyla anlamlandırılmasını sağlar. Bu açıdan Peirce'e göre gösterge, ancak yorumlandığı zaman göstergedir. Dış dünyayla olan ilişkisi sırasında zihin, belirli göstergeler sayesinde "dizge kurar" ve oluşturulan bu "dizinler" yardımıyla, iletişim sağlama mekanizmasını araştırır. Çok karmaşık olarak nitelendirilebilen bu yapı, insanoğlu için yaşamsal bir ihtiyaçtır. Birey kendisinin dışında, kendisiyle ilgili tüm alanlar veya olaylarla ilgili olarak belirli bir düşünme yetisi kullanırken, bunlarla ilgili olarak da iletişim kurma çabası içerisine girer. Bu sürecin asıl mimarı ise, dildir. İlk çağdan beri araştırma konusu olan bu yeti, bir "dizge" olarak karşımıza çıkmaktadır. Belirli kuralları olan ve belirli yapıları içeren bu alan, göstergelerle "inşa" edilmiştir. Dildeki her alan, belirli göstergelerle ve bu göstergelerle kurulu şifrelerle oluşturulmuştur. Şifrelerin çözümü ise, o yapıyı oluşturan temel unsurların bir araya gelerek, belirli kalıplar içerisinde zihinsel ayrımlarla çözümlemesi sayesinde gerçekleşir. Göstergelerin her birinin, bir anlam ifade ettiği bu zihinsel sürecin yapı taşları ise adlardır. Bu sistem içerisinde ad takılan şeyleri sadece nesnelere olarak düşünmemek gerekir. Nesnelere dışında eylemler de adlandırılır. Bu şekilde her sözcükle birey, toplumun yaptığı bir sınıflandırmayı, genellemeyi ve soyutlamayı da kabullenmiş olur [6].

3.4. Saussure'ün Anlam İnşası (Saussure's Meaning Construction)

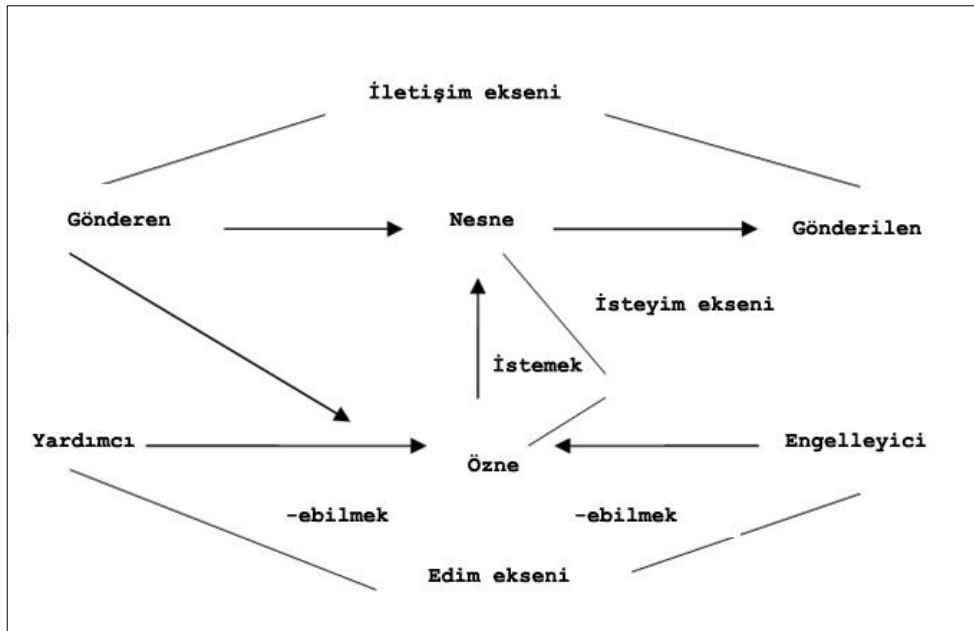
Çağdaş göstergebilimin iki öncüsünden biri olarak kabul edilen Ferdinand de Saussure, göstergebilimin temelini oluşturan göstergeyi, "bir kavramla bir işitme imgesini birleştiren öge" olarak tanımlarken, işitme imgesini ise, göstergenin ses yapısı olarak tarif eder. Saussure'ye göre tüm bu tanımlar, dil üzerinde yapılmaktadır. Çünkü dil, tanımına uygun olarak göstergeler arasında bağlantılar oluşturarak, göstergeler dizgesi içerisinde yapısal bir bütünlük ortaya koyar. Bu yapısal nitelik ses yapısına dayalıdır ve bu birimlerin birleşim kuralları anlamsal içeriği oluşturmaktadır [8]. Yapısalcı yöntemin çıkış noktalarını belirleyen Saussure, her türden göstergenin toplum içindeki işleyiş yasasını inceleyecek bir bilim tasarlamıştır. Göstergebilim olarak tanımlanacak bu bilimin ve Saussure'ün açtığı yolda ilerleyen kuramcılar, gösterge kavramını sadece dil alanına değil, bildirişim dizgesi niteliğindeki birçok alana uygulamalar. Örnek olarak 1930' lardan sonra tiyatrodaki, göstergebilimsel bir kuram oluşturma çabasına girilmiştir. Bu çaba, tiyatro olgusunu dış etkenlerden uzak tutarak kendi dinamikleri bağlamında ele alacak bir incelenme yöntemi oluşturma isteğinden doğar. Kowzan'ın 1968 yılında yayınlanan "Tiyatrodaki Gösterge" isimli makalesi tiyatro göstergebilimi açısından büyük önem taşır. Kowzan söz konusu çalışmada, sahneye ilişkin on üç gösterge sistemi sayar. Kowzan'ın göstergebilim sistemi, sahnelenmekte olan bir oyundaki tüm göstergeleri dikkate almayışıyla eleştirilse de tiyatronun göstergebilimsel alanını tanımlaması açısından ilk adım sayılır [22].

Tiyatro göstergebilimi çerçevesinde seyirci, sahneyi oluşturanlar, metin, anlamlandırma ve çözümleme kavramları önem kazanır. Çözümleme, gösterimin bir ögesinden diğerine sürekli geçiş yapılabilen bütünü, ince dilimler ya da sonsuz küçük birimler halinde ayrıştırılması, kesilmesi ve parçalara bölünmesi olarak tanımlanabilir. Anlamlandırma kavramıyla birlikte tiyatronun asal elemanlarından biri olan gösteri mekânının, yani sahnenin temel özelliği ortaya çıkar: Anlam üretmek. Gerçek yaşamda karşılaşılan önemsiz bir konu ya da olay, sahnede gösterge aşamasına yükselir. Boş bir resim çerçevesinin asıldığı duvarın dokusunu

belirginleştirmesi, duvardaki çiziklere ya da çatlaklara anlam katması gibi sergilenen her şey gösteri mekanında anlam kazanır. Sahne üzerindeki her nesneye bir anlam yüklenmiş, dikkatler ona çekilmiş, bir başka ifadeyle o nesne vurgulanmış olur. Sahne üzerinde varolmak, daha anlamlı bir şeye doğru dönüşümü beraberinde getirir. Bu dönüşümdeki anahtar sözcük, bir şeyin sergileniyor olmasıdır. Gösteri boyunca sergilenen her ayrıntı da gösterge durumuna gelir [22]. Saussure'ün ortaya koyduğu göstergebilim, gösterge için bir imgeye ve onun karşılığında bir kavrama ve anlama ihtiyaç duyar. Genel anlamıyla imge, duyu organlarının dıştan algılandığı bir nesnenin bilince yansıyan benzeri, hayali ve imajı olarak tanımlanırken; imgenin, soyut ve genel tasarımı ise kavramla karşılık bulur [4]. İmgenin, nosyonla ilişkilendirilmesi, Saussure'ün gösterge için ortaya koyduğu kavram bütünü, bu anlamda soyut bir kişilikten daha somut bir kimlik edinimi sağlamakta, gösterge bu edinimin en üst çerçevesini oluşturmaktadır.

3.5. Metodoloji: Greimas'ın "Eylemler Modeli" (Methodology: Greimas' Model of Actions)

Göstergebilim, ele aldığı bütüncede ilk olarak "anlamın" oluşumunu ortaya koymaya çalışır. Anlamın ortaya konulması ise, belirli bir bütünlük ve kapalılık içerisinde sunulan göstergeler dizgesini bir arada çözümlenerek, aralarındaki ilişkileri ortaya koymak ve yüzeysel yapıdan derin yapıya doğru bir okuma sürecini geliştirmekle olabilmektedir. Kısaca göstergebilim, ele aldığı herhangi bir bildiride, "anlamın" nasıl inşa edildiğini ortaya koyabilmek için, ilk bakışta görülebilen öğelerden, belli bir ayrıntılı okuma elde ederek, anlamlı yapıların izini sürer [9]. Çalışmada, Türk basınında "1987 Genel Seçimleri" öncesi bir temsil alanı olan lider karikatürlerinin, ortak bir model dahilinde yapılan göstergebilim çözümlemesinde A.J. Greimas'ın "Eylemler Modeli" [11], Peirce ve Saussure'ün göstergebilim için ortaya koydukları gösteren-gösterilen ilişkisi ile birlikte ele alınmaktadır. Peirce'nin gösterge ayrımı ve göstergebilim okumaları ile Saussure'ün dilsel göstergeleri [6]; Greimas'ın anlatı çözümlemesinde kesitler halinde sunulmakta [9] ve belirlenen lider parametreleri ile karikatürlerde yer alan lider sunumları karşılaştırılarak, anlamın oluşturulmasında "göstergelerin" oynadığı roller ile göstergelerin bu işlevleri yerine getiriş biçimleri incelenmektedir.

Şekil 2. Greimas'ın eylemler modeli [11]
(Figure 2. Greimas' actions model)

Bu amaçla incelenen lider karikatürlerinde, liderlere ilişkin anlam düzeyi ilk olarak, "Eylemler Modeli" çerçevesinde "kesitlemelere" ayrılmış ve daha anlaşılır duruma getirilmeye çalışılmıştır. Greimas'ın kuramında yer alan ilk kesitte, her metinde anlatıyı oluşturan altı unsur (Özne-Nesne-Gönderen-Gönderilen- Yardımcı- Engelleyici) bulunmaktadır. Bu unsurlardan ilk dördü, zorunlu olarak tüm metinlerde (dilsel ve dil dışı) bulunurken; engelleyici ve yardımcı unsurlar tüm metinlerde yer almayabilir [11]. Greimas'ın "Eylemler Modeli" uygulanarak oluşturulan birinci kesit, karikatürlerde yer alan açıklamaları veya konuşma balonları içerisinde yer alan dilsel yapıları içermektedir. İkinci kesitte ise, kendi içerisinde bir bütünlük oluşturan ve dizisel bir ilişki ile yer değiştirme durumuna göre değerlendirilebilecek görüntüsel göstergeler yer almaktadır [9].

Tablo 1. Çözümleme düzeyleri
(Table 1. Analysis levels)

Dizimsel Eksen		
Kesit 1	Kesit 2	Varsa Diğer Kesitler
Dilsel Göstergeler	Görüntüsel Gösterge	

Greimas, kesitlemelerde yer alan "dilsel ve dil dışı" göstergeleri, anlatım ve içerik düzleminde belirleyebilmek, anlamın kavranma biçimini ve nasıl üretildiğini ortaya koyabilmek için üç aşamalı bir model geliştirir. Bu aşama, doğal dünyadan ve doğal dilden ayrı ideal bir kurgudur. Bu özerk alan; betimsel düzey, anlatısal ve izlenimsel düzeyden oluşur [9].

3.6. Çözümleme Düzeyleri (Analysis Levels)

- **Betimsel Düzey:** Bu düzeyde ele alınan göstergeler, gerçek dünyadaki karşıtlıkları ile eşleştirilerek tanımlanmaktadır. Cümlenin ilk okunuşu ile fark edilebilecek göstergebilimsel yapıların anlatıldığı betimsel düzeyde, bildiriler "söylemsel" yanıyla ele alınır. Betimsel çözümleme, doğrudan gerçek dünyadaki nesnelere gönderimde bulunarak yapıldığından en kolay aşama olduğu söylenebilir. Ancak, bir bütüncenin betimsel olarak çözümlemesi daha sonraki iki aşama için gereklidir [9]. Betimsel düzeyde çözümlenecek bütüncedeki kişiler, zaman ve uzam temel işlevleri yani birincil değerleri ile değerlendirilir. Kişi ile ilgili olarak; fiziki ve ruhsal görünümü, yaptığı eylemler, etkileşimde bulunduğu diğer anlatı kişilerini ile birlikte ele alınır. Zaman açısından çözümlemeye ise, olayın belli bir zaman içinde yerleştirilmesi, anlatı zamanı ile öykü zamanı arasındaki farklar ya da benzerlikler, süre tarihsel zaman, anlatıdaki olayların zaman içindeki gelişimi ele alınır [9].
- **Anlatısal Düzey:** Betimsel düzeyde yer alan metinle ilgili anlatısal öğelerin ele alınıp incelendiği bir alandır. Anlatısal düzeyde, anlatımın işleyiş biçimi ortaya konulur. Eyleyenler şeması bu aşamada gerçekleşir. Anlatısal düzeyde, kişiler adlarına göre değil, yaptıkları işlevlere göre betimlenir [9]. Sözce, var olduğu bağlamın dışında da bir anlam ifade edebilir [11].
- **İzlenimsel Düzey:** Dizimsel eksenin yer aldığı kesitte dilsel göstergeler, birer soyutlama değil aksine gerçek nesnelere (gösteren-gösterilen) konumundadır [19]. Bu gerçek nesnelere anlam yaratırken, insanların son derece farklı olabilen anlatılarına

aracılık eder. Bazı durumlarda ise düşünce gizlenerek, yalan söyleyip saklayarak, örterek, kamufle ederek, ironilerle süsleyerek sunulabilir [15]. Saussure'de gösterge, gösteren (işitimi imgesi) ve gösterilen (kavram) olarak iki bileşene ayrılırken, dikkat metin oluşturan göstergeler dizgesine yoğunlaştırılır [19]. Karikatürlerde yer alan dilsel göstergelerin yer aldığı metinlerde (dizimsel eksen), gösteren ve gösterilen arasında bir ilişki kurulur ve anlam inşa edilir [6]. Bu anlam inşasında hemen kavranan ilk iletişim şifresi düzenli katını oluştururken, dizimsel ekseninde yer alan bazı sözcükler ilk anlamının dışında farklı anlamlara göndermede bulunur. Yananlamın inşa edildiği bu bölümde sözcükler, gerçek nesnelere gönderme yapmak yerine, başka nesnelere yani ikinci iletişim şifresine gönderme yapar [6]. Bu ikinci iletişim şifreleri, daha çok sanat içerikli ya da iknaya yönelik olarak hazırlanan bildirilerde kullanılan göstergeler arasında yer alır [9]. Greimas'ın modelinde, yukarıda tanımlanan anlam inşasında gönderme yapılan bir diğer unsur ise, "kültüre özgü art alan bilgisi"dir. Göstergeler, anlamlandırma sırasında kültürel tanımlamaların taşıyıcıları konumundadır [9]. Bu nedenle, göstergeler anlamlandırılırken ait olduğu kültürün yapıları dikkate alınarak çözümlenir. Çünkü bir kültüre ait öğenin tanımlanması ve çözümlenmesi göstergebilimin yardımıyla mümkün olabilir [14].

3.7. 1987 Genel Seçimleri Bağlamında Parti Liderlerinin Türk Basınında Karikatürize Edilişinin Göstergebilimsel Okunması (Semiological Reading of Caricaturizations of Turkish Political Party Leaders in Turkish Press in the Context of 1987 General Elections)

3.7.1. Karikatür: 01 (Caricature)

Hürriyet gazetesinin 15 Kasım 1987 tarihli sayısında yer alan karikatürde, "özelleştirme" ifadesi, çağrışım yoluyla "Özallaştırma" olarak okuyucuya sunulurken, dil dışı göstergelerin tamamı, Özal'a benzetilmiştir. Bu da uygulanan özelleştirme politikasının, "tekelleşme" olarak yorumlanmasına neden olmaktadır. Dil dışı göstergelerle konu bu şekilde özetlenirken, "Özallaştırma" sözcüğü karikatürün başlığı konumundadır. Karikatürde dilsel ve dil dışı göstergeleri birbirleriyle ilişkilendirilerek kullanılmıştır.

3.7.1.1. Betimsel Düzey (Descriptive Level)

Betimsel düzeyde, karikatürde iki farklı kesitin yer aldığı görülmektedir.

Tablo 2. 1 No'lu karikatürün betimsel düzeyi
(Table 2. Descriptive level of cartoon 1)

Dizimsel Eksen	
1. Kesit	2. Kesit
1. Özallaştırma	1. Görüntüsel Gösterge (Özal)

Dizimsel ekseninde, Özal'ın ekonomik programıyla ilgili eleştiriler yer almaktadır. İktidarın "özelleştirme" politikasının "Özallaştırma" olarak algılanmasına neden olan unsur, karikatürdeki görüntüsel göstergelerdir. İkinci kesitte yer alan tüm göstergeler ise, Özal'ın görüntüsel göstergelerdir. Düz anlam katı bu şekilde çözümlenirken; yan anlam katında, çağrışımlar yoluyla "tekelleşme" olgusuna gönderme yapmaktadır. Karikatürde yer alan tüm göstergelerin, gösterilenin Özal olması bu yorumu güçlendirmektedir.

Resim 1. 1 No'lu karikatür (15.11.1987 Hürriyet)
(Picture 1. Cartoon No 1)

Karikatürün genel özelliklerine gelince; fiziki kanal olarak kâğıt üzerine, dilsel ve dil dışı göstergeler karikatürize edilerek sunulmuştur. Gazetenin 11. sayfasında yer alan siyah beyaz karikatürde, dilsel kod görsel kodu destekler biçimde kullanılmıştır. Karikatürün uzamı ve zamanı belirsizdir. Öte yandan karikatürün anlam inşasında yer alan "Özallaştırma" eleştirisi, ANAP iktidarını, yani belirli bir süreyi kapsamaktadır. Bu zamanın, geniş bir zaman dilimini kapsaması, bu unsuru belirsiz kılmaktadır.

3.7.1.2. Anlatısal Düzey (Narrative Level)

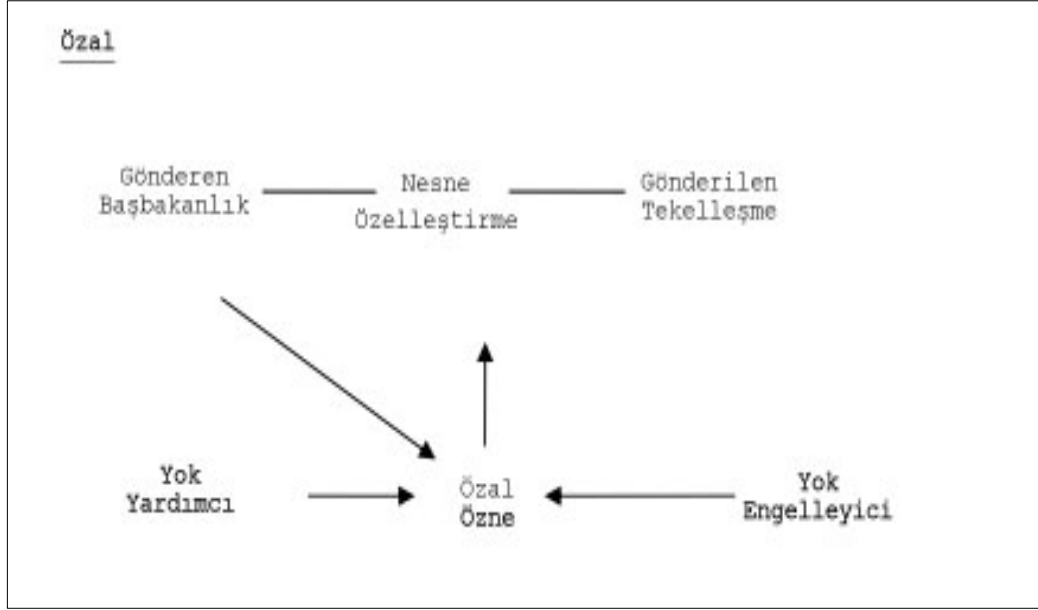
Anlatısal düzeyde incelenen bildiriler, öncelikle "sözceleme" açısından ele alınmaktadır. Anlatısal düzey çözümlenmesine bakıldığında, 1 No'lu karikatürde, sadece anlatı düzeyinin bulunduğu görülmektedir. Anlatı sözcüsünün (Özallaştırma) öznesi, gazete veya karikatürist olarak algılanmaktadır. Sözce çağrışım yoluyla üretilmiştir. Sözce ayrıca Özal'a getirilen eleştirilerin göstergesi konumundadır. Gösterilen ise dil dışı göstergelerin yer aldığı dizimsel ekseninde, görüntüsel gösterge olarak konumlandırılmıştır ve birbirleriyle ilişkilendirilmiştir. Gösterilenin "tekelleşme" olduğu düşünülmektedir. Bunun nedeni ise, tüm göstergelerin Özal'a benzemesi yani Özal'ın görüntüsel göstergeleri konumunda olmasıdır.

Tablo 3. 1 No'lu karikatürün anlatısal düzeyi
(Table 3. Narrative level of cartoon 1)

Anlatı	1. Özallaştırma
Söylem	-

3.7.1.3. Eyleyen Şeması (Actor Schema)

Eyleyenler şemasının öznesi konumunda Özal'ın nesnesi, uyguladığı özelleştirme politikasıdır. Öznenin eyleyen şemasındaki amacı ise tekelleştirmedir. Çünkü dil dışı göstergelerin tamamı Özal'a benzemektedir bu da "Özallaştırma" olarak algılanmaktadır.

Şema 1. Eyleyen şeması
(Schema 1. The action schema)

3.7.1.4. İzleksel Düzey (Thematic Level)

Dil dışı göstergelerin incelendiği ikinci kesitte bulunan göstergeler, şu şekilde sıralanmaktadır.

Dil Dışı Göstergeler

Görüntüsel Gösterge: Özal

Dilsel göstergelerle birlikte kurulan karşıtlıklar şöyledir:

- Özelleştirme
- Memnuniyet-Memnuniyetsizlik

Karikatür sadece özelleştirme karşıtlığı ve bu karşıtlık karşısında tarafların duydukları memnuniyet-memnuniyetsizlikleri üzerine kurulmuştur. Karikatürde yer alan bu karşıtlık, "Özallaştırma" sözcüğüyle yer almaktadır. Özelleştirmedeki bu karşıtlığın nedeni, yan anlam katında tekelleşme olarak gösterilmektedir. Karikatürist tarafından tekelleşmenin göstergesi konumunda kullanılan bu sözcük dil dışı göstergelerle de desteklenmiştir. Özelleştirme karşısında Özal'ın memnuniyeti yüz ifadelerinden belli olmaktadır. Bu memnuniyetin göstergesi ise Özal'ın gülümsemiş biçimde karikatürize edilmesidir. Karikatürün lider parametreleri göz önüne alınarak çözümlenme tablosu aşağıda verilmiştir.

Tablo 4. 1 No'lu karikatürün çözümlenme tablosu
(Table 4. Cartoon no. 1 analysis table)

		Liderlik Parametreleri	
		Var	Yok
Gösteren	Gösterilen		
Fiziksel Görüntü			
Performans		x	

Gülümseme Özal	Düz Anlam Memnun Yan Anlam Olumsuz Bir Tavır İçerisinde, Bizden Biri Değil	Olumsuz	
Performans			x
İnanabilirlik		x	
Özallaştırma Özal	Düz Anlam Özelleştirme Yan Anlam Rasyonel Karar Veremeyen, Ekonomi ve Yönetim Bilgisi Yetersiz ve Güvensiz	Olumsuz	x
İletişim Becerisi			x

3.7.2. Karikatür 2 (Caricature 2)

Hürriyet gazetesinin 16 Kasım 1987 tarihli sayısında yer alan karikatürde, ANAP lideri Özal'ın ülke genelinde yaşanan kazalara ilişkin açıklamalarını ironik bir dille ele alınmaktadır. Özal ve seçimlere giren diğer parti liderleri bir uçurumun kenarındadır ve hepsi Özal'ın hareketlerini taklit ederek uçmaya hazırlanmaktadır. Karikatürde herhangi bir anlatı sözcüğü bulunmamaktadır. Karikatürdeki tek sözcük ise konuşma balonunun taşıyıcısı ve öznesi Özal'a aittir.

3.7.2.1. Betimsel Düzey (Descriptive Level)

Betimsel düzeyde yer alan dilsel ve dil dışı göstergeler aşağıda tablolandırılmıştır. Dizimsel eksende okuyucuya ANAP lideri Özal'ın seçim döneminde kullandığı "çağ atlamak" sözcüğü, ironik bir dille ve eleştirel bir bakış açısıyla sunulmuştur. Karikatürde Özal ve seçimlere girecek diğer parti liderleri birlikte, aynı grupta karikatürize edilmiştir.

Tablo 5. 2 No'lu karikatürün betimsel düzeyi
(Table 5. Descriptive level of caricature 2)

Dizimsel Eksen	
1. Kesit	2. Kesit
1. Haydi hep beraber çağ atlayalım..!	1. Görüntüsel Gösterge - ANAP Lideri Turgut Özal - DYP Lideri Süleyman Demirel - SHP Lideri Erdal İnönü - DSP Lideri Bülent Ecevit - Uçurum

Karikatürde Özal ve diğer liderler uçurumun hemen yanı başında karikatürize edilmektedir. Kollarını açan liderler, Özal'ın hareketlerini taklit etmektedir. Özal ilk sırada yer alırken, Demirel ikinci sırada, İnönü üçüncü sırada ve son sırada da Ecevit yer almaktadır. İkinci kesitte yer alan dil dışı göstergeler, nesnelere benzemeleri yönüyle görüntüsel gösterge niteliğindedir.

Resim 2. 02 No'lu karikatür (16.11.1987 Hürriyet)
(Picture 2. Caricature No 1)

Karikatürde, yer alan göstergeler (dil dışı), "dilsel göstergelerden" önce algılanmaktadır. Dilsel gösterge, anlatının bir ögesi konumundadır ve anlamı çerçevelemekte okuyucuya özet sunmaktadır. Karikatürün genel özelliklerine gelince; gazetede diğer haber unsurlarından daha az yer kapladığı gözükmektedir. Fiziki kanal olarak kâğıt üzerine, dilsel gösteriler ve dil dışı göstergeler karikatürize edilerek okuyucuya sunulmaktadır. Gazetenin 11. sayfasında yer alan karikatür siyah beyaz; dilsel kod, görsel kodu destekler biçimde kullanılmıştır. Karikatürün uzamı ve zamanı belirsizdir. Karikatür bu açıdan, herhangi bir zamanda gelişen kurmaca bir yapıya sahiptir.

3.7.2.2. Anlatısal Düzey (Narrative Level)

Karikatürün anlatısal düzeyde incelenmesi halinde, tek bir sözce ve tek bir özne olduğu görülmektedir. Konuşma balonunun taşıyıcısı konumunda olan Özal, söylemin öznesi konumundadır. Karikatürde anlatı ise, bulunmamaktadır.

Tablo 6. 2 No'lu karikatürün anlatısal düzeyi
(Table 6. Narrative level of Caricature 2)

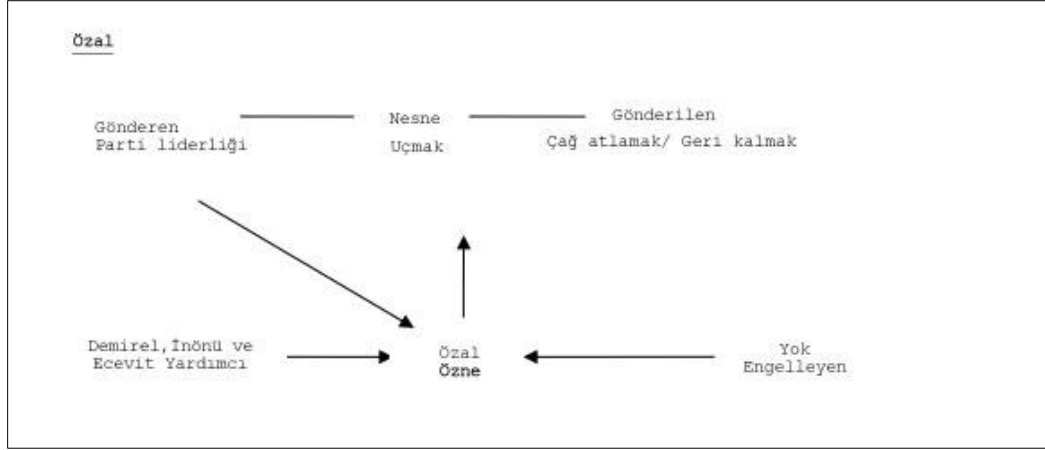
Anlatı	Özal'ın yanlış politikaları, siyasi parti liderleri tarafından taklit edilmektedir.
Söylem	Haydi hep beraber çağ atlayalım..!

Anlatısal düzey çözümlemesine bakıldığında, 2 No'lu karikatürde tek bir sözceyle karşılaşılmaktadır. Anlatı düzeyinin söylem bölümünde yer alan sözce, karikatürde yer alan dil dışı göstergelerin özeti niteliğindedir. Sözcenin öznesi, karikatürde yer alan diğer öznelerle aynı eyleyen halindedir ve sözcenin taşıyıcısıdır. Sözcede, "çağ

atlayalım" sözcüğü, belirli bir döneme işaret etmektedir ve liderlerin bu konudaki isteklerini belirtmektedir. Düz anlam katı bu şekilde yer alırken; yan anlam katında, "çağ atlamak" sözcüğü belirli bir ekonomik refahlık ve teknolojik ilerlemeye işaret etmektedir.

3.7.2.3. Eyleyen Şeması (Actor Schema)

Eyleyenler şemasının anlatı izlencesinde özne konumunda olan kişi, sözcenin taşıyıcısı Özal'dır. Özal, belirli bir eylem içerisindedir ve eylemi, diğer parti liderleri tarafından taklit edilmektedir.

Şema 2. Eyleyen şeması
(Schema 2. The action schema)

Özal, nesnesi aracılığıyla belirli bir amaca ulaşmak istemektedir. Karikatürde yer alan diğer parti liderleri de Özal ile aynı isteği paylaşmaktadır. Yan anlam katında değerlendirildiğinde ise Özal'ın "çağ atlamak" sözcüğü, "tehlikeye" işaret etmektedir. Tüm liderler, uçurum kenarındadır ve uçurum, tüm özneler için tehlike arz etmektedir. Buna rağmen Özal ve liderler, bu tehlikeden habersiz gibi gözükmektedir. Nedeni ise tehlikenin tüm liderlerin yaşamını "tehdit" etmesidir. Bu tehdit, siyasi anlamda bir "yok oluşa" işaret etmektedir. Özal'ın özne olduğu eyleyenler şeması, diğer liderler için de geçerlidir. Ortak bir amaç etrafından birleştikleri gözükken liderler, bu açıdan karikatürde olumsuzlanmaktadır. Özal'ın, davranışı sergilemesinin nedeni kendisidir. Diğer liderlerin davranışı sergileme nedeni ise Özal gibi algılanmaktadır. Şemada engelleyici unsur yer almazken, yardımcı unsur belirgin bir biçimde yer almıştır.

3.7.2.4. İzleksel Düzey (Thematic Level)

Dil dışı göstergelerin incelendiği ikinci kesitte bulunan göstergeler şu şekilde sıralanmaktadır:

Dil Dışı Göstergeler

Görüntüsel Gösterge: Özal, İnönü, Demirel, Ecevit, uçurum

Karikatürün görsel anlatımı, görüntüyü oluşturan öğelerin biçimsel olarak karşıtlıkları ve aralarındaki benzerlikleri vasıtasıyla oluşturulmaktadır. Dilsel göstergelerle birlikte kurulan karşıtlıklar şöyledir:

- Sözcelerde kurulan karşıtlık
- Özal-Demirel, Ecevit, İnönü (yüz ifadeleri)
- Hareketlilik-Durağanlık
- Tehlike-Tehlikesiz

İlk karşıtlıkta, eyleyen şemasının öznesi konumunda olan Özal'ın sözcüleminde yer alan sözcenin oluşturduğu karşıtlık yer almaktadır. Sözcüde yer alan "çağ atlamak" sözcüğü, belirli bir refahı vaat etmektedir ve tüm siyasi parti liderlerinin ortak isteğini yansıtmaktadır. Evrensel bir değer konumunda olan bu istek; yananlam katında, liderler tarafından yanlış yorumlanmaktadır. Uçurum göstergesinin, gösterileni tehlikedir. Liderlerin tamamı bu tehlikle karşı karşıyadır.

Tablo 7. 2 No'lu karikatürün çözümleme tablosu
(Table 7. Cartoon no. 2 analysis table)

		Liderlik Parametreleri	
		Var	Yok
Gösteren	Gösterilen		
Fiziksel Görüntü			x
Performans		x	
Uçma Özal	Düz anlam Çağ atlama Yan anlam Yok olma (Analitik düşünce)	Olumsuz	
Uçma Demirel	Düz anlam Çağ atlama Yan anlam Yok olma (Analitik düşünce)	Olumsuz	
Uçma Ecevit	Düz anlam Çağ atlama Yan anlam Yok olma (Analitik düşünce)	Olumsuz	
Uçma İnönü	Düz anlam Çağ atlama Yan anlam Yok olma (Analitik düşünce)	Olumsuz	
İnanabilirlik			x
İletişim Becerisi			x

Eyleyenler şemasındaki bir diğer karşıtlık ise, görüntüsel göstergelerin eylemlerinde yer almaktadır. Sözcenin öznesi, bu edimi gerçekleştirirken; diğer liderlere bakmaktadır. İkinci sıradaki Demirel'in bakışları Özal'a çevrilidir. İnönü uçurumun derinliğine bakarken, Ecevit'in bakışları ise gökyüzüne çevrilidir. Özal'ın dışındaki tüm liderlerin yüz ifadeleri, endişelerini dile getirir nitelikteyken buna rağmen, eylemlerine devam etmektedirler. Karikatürün lider parametreleri göz önüne alınarak çözümlenme tablosu aşağıda verilmiştir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER (CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS)

Çalışmanın teorik bölümünde yürütülen tartışma, kitle iletişim araçlarını temsilen seçilen gazetelerde yer alan karikatürlerin, "Kitle iletişim araçları, seçim sürecinde yayınladıkları karikatürlerle lider imajı oluşturmaya çalışmaktadır" temel varsayımını doğrular niteliktedir. Karikatürler karikatüristlerin kendine özgü, inanç ve düşüncelerini yansıtan birer göstergeler dizgesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Belirli kodlarla örülü bu göstergeler dizgesi, dilsel ve kültürel bir bilgi birikimiyle yapılandırılmakta ve liderlere ilişkin yeni anlamlar inşa etmektedir. Karikatürler, belirli anlamların

taşıyıcıları konumundadır ve anlam üretimine aracılık ederler. Anlam üstüne konuşmanın "hem çevirmek, hem de anlam üretmek" olduğu düşünürse, karikatürler anlama aracılık ederken, aynı zamanda anlamı yeniden biçimlendirir, yeniden üretir. Çoğu zaman söylenemeyen "şeylerin" açıkça ifadesi anlamına gelen karikatürler, gerçeklikleri göstergeler aracılığıyla inşa ederken, liderlere ilişkin yeni okumalar sunmaktadır. Yapılan okumalarda karikatürlerin, hicivler aracılığıyla liderlere ilişkin çeşitli anlamlar ima ettikleri tespit edilmiş ve lider imajlarını, politik sistem içerisinde gerçekliğe ilişkin birer temsil alanı olarak, politik çizgileriyle yeniden yapılandırdıkları ve bazı evrensel kodları ters yüz ederek politik mesajlara aracılık ettikleri görülmüştür. Karikatüristin farklı göstergeler aracılığıyla ürettiği bu yeni gerçeklik, karikatürün kendi dizgesine özgün kodların kullanımıyla inşa edilmektedir. Anlam inşasında karikatürist, göstergeler dizgesinde, evrensel ve kültüre özgü bazı kodlar kullanmaktadır. Evrensel nitelikteki kodlar, çözümleyenin en yakınındaki gerçekliğe yani bireyin kendi dünyasına seslenmektedir. Kültüre özgü kodlar ise, okuyucunun inanç ve düşüncelerine, dilsel ve kültürel bilgi birikimine bağlı olarak zihinde yer alan göstergelerin yeniden biçimlendirilmesini sağlarken, politik liderlere yeni sosyo-politik anlamlar yüklemekte ve kurgusal yapıya işaret etmektedir.

Hürriyet gazetesinde yer alan lider karikatürlerin okumalarında, siyasi parti liderlerinin okuyucuya; Özal-Demirel ve İnönü-Ecevit olmak üzere, iki karşıt kategoride sunulduğu görülmektedir. Sağ parti liderlerine ilişkin politik karikatürler, siyasal aktörlerin daha çok "inanılabilirlik" ve "performans" parametrelerine gönderme yapmaktadır. Bu karşıtlıklarda, siyasal sistem içerisinde yozlaşmanın nedeni olarak karikatürize edilen Özal, Demirel'e göre analitik düşünme becerisinden uzak, baskıcı, rasyonel karar veremeyen, ekonomi ve yönetim bilgisi yetersiz ve "olumsuz" bir lider olarak tanımlanmakta; okuyucunun zihnindeki Özal'a ait gerçekliğe (şişmanlık-aşırı şişmanlık vb) ait somut veriler, kültürel art alan bilgisi ve göstergeler yardımıyla ters yüz edilerek, güven vermeyen bir lider olarak inşa edilmektedir. Göstergeler aracılığıyla kurulan karşıtlıklarda Demirel, Özal'a göre daha "olumlu" bir liderdir. Özal ve Demirel karşıtlığı, karikatürlerdeki sol parti liderlerinin sunumlarıyla karşılaştırıldığında ise, SHP lideri İnönü, her iki lidere ve sol grupta yer alan DSP lideri Ecevit'e göre daha "inanılabilir" ve daha "tutarlıdır". Karşıtlıklarda en az değerlendirmeye tabi tutulan lider ise, DSP lideri Ecevit'tir. Ecevit, karikatürlerin eyleyenler şemasında çoğunlukla ya "engelleyci" ya da yardımcı unsur olarak yer almaktadır. Edimleri ve sözceleri genellikle eleştirel ve SHP lideri İnönü'ye yönelik olan Ecevit, diğer liderlere göre daha "pasif", kişisel "hırsları" olan ve "tutarsız" bir lider olarak inşa edilmektedir.

Cumhuriyet gazetesinde yer alan liderlere ilişkin anlam inşaları incelendiğinde ise, gazetenin sağ parti liderlerine "ideolojik" bir yaklaşım sergilediği görülmektedir. İncelenen bir aylık süreçte, karikatürlerde sol parti liderlerine ilişkin çok az karşıtlığa rastlanırken, var olanların tamamı ise olumlu yapıdadır. Karikatürlerde daha çok ANAP lideri Özal ve DYP lidere Demirel'e yer verirken, karşıtlıkların büyük bir bölümü politik aktörlerin kendi söylemleri kullanılarak oluşturulmakta ve liderlere ait var olan gerçeklik, politik çizgilerle "sabote" edilmeye çalışılmaktadır. Sağ parti liderleri arasında yapılacak bir değerlendirmede Demirel, Özal'a göre daha olumlu bir liderdir; ancak Demirel karikatürlerde tükenmiş ve sonu gelmiş bir "siyasi" anlayışın temsilcisi konumundadır. Bu etkiyi yaratmak için "dilsel" ve "kültürel" farklılıklar (şive, konuşma üslubu vb.) kullanılırken "köylü-kentli" gibi sınıfsal yargılara ve "epistemelere"

gönderme yapılmakta ve her iki lider, uyguladıkları ya da uygulayacakları sosyo-ekonomik politikaları nedeniyle eleştirilmektedir.

Dilsel ve dil dışı göstergeler kullanılarak, eğretilmeler ve mitler aracılığıyla oluşturulan anlam inşalarında Özal, "tutarsız", "samimi olmayan", "rasyonel karar vermekten yoksun" bir lider olarak tanımlanmaktadır. Bu lider tanımlamalarında gönderme yapılan en önemli faktör ise, ekonomik koşullardır. Ekonomik bazı parametrelere gönderme yapılarak Türkiye'nin içerisinde bulunduğu koşulların sorumlusu olarak gösterilen iktidar, ABD bağımlısı ilan edilirken, karikatürlerdeki politik mesajlar, iktidarın devamı halinde "olumsuz" olarak nitelendirilen bu politik sürecin, vatandaşın aleyhine devam edeceğini iletmektedir. Cumhuriyet gazetesinde yer alan karikatürlerde dikkat çeken bir diğer unsur ise, karikatüristin çeşitli aksiyonlar içerisinde, belirli anlam bütünleri kullanarak karikatürize ettiği politik aktörleri, sürekli aynı "olumsuz" kalıplar kullanarak "inşa" etmesidir. Zihinde var olan gerçeklik, politik çizgilerle yeniden inşa edilirken, bazı fiziksel boyutlar, kültürel art alan bilgisi kullanılarak çarpıtılmakta ve politik aktörlere ilişkin olumsuz yapılar geliştirilmektedir. Özal'ın ve Demirel'in gerçek dünyaya ilişkin fiziksel yapıları, bazı karikatürlerde (kurmaca yapı) olduğundan daha büyük gösterilmektedir. Bu farklılık, ekonomik koşulların, her iki siyasi parti lideri için olumlu yapılar oluşturduğu imasına neden olurken, liderlerin "çıkarıcı" birer kişiliğe sahip olduğu yargısına aracılık etmektedir.

Tercüman gazetesinde yer alan karikatürler ise, diğer iki gazetenin aksine Özal'ı, diğer siyasi parti liderlerine göre daha "olumlu" bir lider olarak inşa etmektedir. Karikatürlerde politik aktörlerin daha çok karizma, yaş, cinsiyet ve inanışları gibi sosyo-demografik özelliklerinin yer aldığı, "fiziksel görüntü" parametrelerine gönderme yapılmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Özal, diğer liderlere göre daha olumlu bir lider olarak tanımlanmaktadır. Karikatürlerde "İnanılabilirlik" ve "performans" gibi parametrelere ise, diğer iki gazeteye göre daha az gönderme yapılmaktadır. Genel itibarıyla iktidar yanlısı bir politika izleyen ve daha çok sağ parti liderlerine karşı olumlu bir yaklaşım sergileyen gazete, sol parti liderlerine ise diğer iki lidere göre daha az yer vermektedir. Yürütülen çalışmanın değişkenleri değerlendirildiğinde, gazetelerde yer alan politik karikatürlerin özellikle siyasal süreci etkilemek amacıyla çeşitli politik mesajlarla örülü olduğu ve belirli parametrelerde okuyucusuna belirgin olarak siyasal liderlerle ilgili politik bir inşa gerçekleştirmeye çalıştıkları görülmektedir.

NOT (NOTICE)

Bu çalışma, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2007 yılında tamamlanan 'Siyasal Karikatürlerde Lider İmajı: 1987 Genel Seçimleri Bağlamında Parti Liderlerinin Türk Basınında Karikatürize Edilişi' başlıklı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

KAYNAKLAR (REFERENCES)

- [1] Aydın, Ö., (1997). Anadili Eğitimi, Yabancı Dil Öğretimi ve Evrensel Dilbilgisi. Dil Dergisi, 54:23-30.
- [2] Bağcı, N., (2003). Öğretim Sürecinde Öğrenciye ve Öğrenim Amacına Yönelik Yeni Yaklaşımlar. Milli Eğitim Dergisi Yayınları, Yaz:159.
- [3] Bayrav, S., (1998). Yapısal Dilbilimi. İstanbul: Multilingual.
- [4] Büyük Türkçe Sözlük (1988) Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Türk Dil Kurumu.

- [5] Ergin, M., (1995). Üniversiteler İçin Türk Dili. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- [6] Erkman, F., (1987) Göstergebilime giriş. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- [7] Fiske, J., (2003) İletişim Çalışmalarına Giriş. Çev. Süleyman İrvan. Ankara: Bilim ve Sanat.
- [8] Guiraud, P., (1994). Göstergebilim. Çev. Mehmet Yalçın. Ankara: İmge.
- [9] Günay, V.D., (2002). Göstergebilim Yazıları. İstanbul: Multilingual.
- [10] Karahan, Ç., (2004). Dil Dışı Gösterge Olarak Sanat/Resim. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 3(1):7.
- [11] Kıran, Z., (1996). Dilbilim Akımları. Ankara: Onur Yayınları.
- [12] Ökçesiz, H., (2003). Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar. İstanbul Barosu-HFSA İşbirliği, 6-7 Eylül 2003 Sempozyum Bildiri. İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları.
- [13] Piaget, J., (1999). Yapısalcılık. Ankara: Doruk Yayınları
- [14] Posner, R., (2001). Kültür Nedir? Antropolojideki Temel Kavramları Göstergebilim Açısından Yorumu. Göstergebilim Tartışmaları. Çev. Fatma Erkman-Akerson İstanbul: Multilingual.
- [15] Rifat, M., (1986). Genel Göstergebilim Sorunları. İstanbul: Sözcü Yayınları, 2. Baskı.
- [16] Göstergebilimin ABC'si, (1992). İstanbul: Simav Yayınları.
- [17] Homo semioticus, (2001). İstanbul: Om Yayınevi.
- [18] Dilbilim ve Göstergebilim Çağdaş Kuramları, (1990). İstanbul: Düzlem Yayınları.
- [19] Saussure, F., (1998). Genel Dilbilim Dersleri. Çev. Berke Vardar. İstanbul: Multilingual.
- [20] Sözen, E., (1999). Söylem. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- [21] Topuz, H., (1986). İletişimde Karikatür ve Toplum. Eskişehir: A.Ü. Basımevi.
- [22] Tüfekçi, M.E., (2004). Yapısalcı Yöntem ve Uygulama Alanları. Ankara üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tiyatro Bölümü Tiyatro Araştırmaları Dergisi, 17:50-67.
- [23] Yücel, T., (1982). Yapısalcılık. İstanbul: Ada yayınları.
- [24] Göstergebilim, (1991). Dilbilim ve Türkçe içinde. Ankara: Dil Derneği Yayınları.
- [25] Yapısalcılık, (1999). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- [26] Göstergebilim Tartışmaları, (2001). Multilingual.
- [27] Yüksel, A., (1995). Yapısalcılık ve Bir Uygulama. Ankara: Gündoğan Yayınları.